

НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА: ПОРТРЕТ БЕЗ РЕТУШІ Й У ПОВНИЙ ЗРІСТ ¹

NATALIA KOBRYNSKA: PORTRAIT WITHOUT RETOUCH AND IN FULL HEIGHT

Каневська Л.В.,

кандидат філологічних наук,

науковий співробітник

Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка

Національної академії наук України

В історії кожної національної літератури є постаті більшого і меншого масштабу. Є зірки першорядної величини, світло яких променіє поза межі своїх національних локусів, чий доробок тривко вписано золотими літерами до скарбниці світової культури. Їм не бракує дослідників ані за життя, ані після смерті. Є й фігури значно скромнішого формату і значення, яким із цілком об'єктивних причин співмірно менше щастить на докладні, монографічного калібру студії, хоч без цих постатей також важко уявити собі літературний процес у всій повноті та багатогранності його виявів. Обік перших, як і других, стоять постаті заслужені, однак несправедливо забуті або замовчувані, які, хоч і не були свого часу обійдені увагою критиків та істориків літератури, але над творчим доробком яких нерідко тяжіють непідйомні брили згори накинених стереотипів, у замкненому колі яких вони, здавалося б, безвихідно приречені обертатись. Часом треба надпотужних інтелектуальних зусиль, підйому широких пластів першоджерельних матеріалів та неабиякого інтерпретаційного хисту, аби зрушити ці брили з мертвої точки, скоригувати заскоружлі історико-літературні оцінки, а відтак повернути митця на належне йому місце в аберованому літературному каноні.

Саме до таких постатей, відносно яких ще й донині побутує багато тенденційних, упереджених трактувань, належить і Наталія Кобринська. Нерозуміння та несприйняття сучасниками, осуд її окремих видавничих і творчих ініціатив тогочасною маскулінною критикою (Г. Цеглинський, І. Франко, О. Маковей, М. Павлик, О. Макарушка) або ж свідоме замовчування її внеску в розвиток українського письменства (Ол. Колесса) ще за життя письменниці наклали свій відбиток не тільки на її власне світовідчуття, зумовлюючи творчі кризи й глибокі внутрішні переживання, а й на подальшу історико-літературну рецепцію її творчості, коли подекуди суб'єктивні оцінки щодо Кобринської визнаних критиків-авторитетів підносились до рангу абсолютної догми, яку

мало хто наважувався спростувати або принаймні поставити під сумнів.

Спитаємо себе: що нині відомо ширшому загалу про цю непересічну постать нашої культури та її місце в літературному процесі й культурному житті останніх декад ХІХ – початку ХХ століття? Поза кількома загальниками – ініціаторка й активна діячка галицького жіночого руху, співупорядниці (спільно з Оленою Пчілкою та Іваном Франком) жіночого альманаху «Перший вінок», засновниця «Товариства руських жінок» у Станіславові, письменниця, соратниця Івана Франка й Михайла Павлика... Поза скупими й досить формальними рядками творчої біографії, поодинокими виданнями вибраних її творів (здебільшого лімітованими презентацією її раннього реалістичного доробку), зізнаймося, відомо дуже мало. Її творчий спадок та його інтерпретації поставали перед читачем переважно в редукованому вигляді, а ім'я і постать нерідко використовувалися, аби відтінити чи протиставити більш «прогресивних» і талановитіших представників літературної когорти, підкреслюючи її «обмеженість» та відмовляючи тим самим у творчій оригінальності. Напевне, все це у своїй сукупності (поряд із трагічною долею її архіву) згубним чином вплинуло на те, що на сьогодні немає ані повного видання творів Кобринської, ані опублікованого її листування з бодай найвидатнішими сучасниками, ані цілісного збірника спогадів про неї, що лишаються розпорошеними по різних архівних установах України та рідкісних і малодоступних виданнях першої половини ХХ століття.

Тим більшу цінність мають нині розвідки про письменницю, побудовані на широкому першоджерельному й фактографічному матеріалі, який раніше не був залучений до осмислення її життєтворчості. Саме такою є опублікована нещодавно монографія львівської дослідниці *Алли Швець «Жінка з хистом Аріадни: життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах»* (Львів, 2018), в якій

¹ Швець А. Жінка з хистом Аріадни: життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах: монографія. Львів: Інститут Івана Франка НАН України; Лекторій СУА з жіночих студій; ВГО «Союз Українок», 2018. 752 с.

вперше до наукового обігу вводиться чимало архівних джерел, які дозволяють по-новому поглянути на постать Наталії Кобринської, почути її власний «голос», зафіксований в автонарративних текстах. Це, зокрема, листи Наталії Кобринської до Ганни Барвінок, Марії та Михайла Грушевських, Ольги Кобилянської, Олександра Кониського, Соломії Крушельницької, Василя Лукича (Володимира Левицького), Дениса Лукіяновича, Осипа Назарієва, Михайла Павлика, Олени Пчілки, Франтішека Ржегоржа, Вільми Соколової, Івана й Ольги Франків, Євгенії Ярошинської та ін. Із метою створення синтетичної інтелектуальної біографії Наталії Кобринської та цілісного осмислення її психопортрета в розмаїтій мінливості його суб'єктивних рецепцій до розгляду залучено також і маловідомі мемуари про письменницю її сучасників: Ольги-Олександри Дучимінської, Уляни Кравченко, Богдана Лепкого, М. Лімницького, Дениса Лукіяновича, Теофіла Окуневського, Андрія Чайковського й ін.

Спираючись на методологічні засади сучасної біографістики та просопографії, авторці вдалося цілісно осмислити феномен Наталії Кобринської у всій багатогранності її творчих іпостасей: письменниці, публіцистки, видавчині, перекладачки і громадської діячки, з увагою до її світоглядної і творчої еволюції та в злагодженій поліфонії дослідницьких підходів – у зрізах біографічному, психографічному та автобіографічному, літературно-критичному та рецептивному, мемуарному та епістолярному, контактологічному, інтерпретаційному та бібліографічному. Виписана в такий спосіб інтелектуальна біографія Наталії Кобринської постає об'ємно і стереометрично, у всій багатогранності її надзвичайно обдарованої натури й суто людських виявах вдачі, на тлі історії жіночого руху та інтелектуального оточення письменниці, із заглибленням в її духовний світ та намаганням зрозуміти психоструктуру її особистості, не оминаючи колізії її життєвої драми.

Монографія Алли Швець є досить вдалою спробою детабулювати окремі, замовчувані раніше сторінки внутрішньої біографії Кобринської, відійти від однобічних трактувань її постаті винятково як засновниці й активної діячки жіночого руху в Галичині та врівноважити два рівновартісні вияви її творчої індивідуальності – письменницьке і громадянське покликання. Дослідження побудоване з прискіпливою увагою до духовного обличчя письменниці, людських рис її вдачі та сутності її психоукладу, спрямоване на декодування колізій її творчої і особистої долі, непростих взаємин зі своєю суспільністю та причин «генерацій-

ної дезінтеграції». Упевненими дослідницькими штрихами авторка вносить істотні фактографічні доповнення до життєпису Наталії Кобринської, спростовує затерті кліше стосовно її творчості, зокрема щодо трактування прозового доробку Кобринської винятково як художньої ретрансляції ідеології фемінізму. Дослідниці вдалося створити досить динамічну й незастиглу картину духової і творчої еволюції письменниці, накреслити фактуру її небайдужої, палкої і по-жіночому вразливої вдачі, трагізм її життєвої долі.

У першому розділі монографії *«Наталія Кобринська у світлі генераційної ідентичності (на матеріалі мемуаристики й автопрезентації)»* життєвий образ Кобринської та її інтелектуальну біографію відтворено на основі маловідомих спогадів сучасників та автобіографічного нарративу (автобіографії та епістолярію). Здійснено спробу систематизувати та структурувати весь відомий на сьогодні мемуарно-автобіографічний матеріал Кобринської, різнобічно осмислюючи її самоідентифікацію – у вимірах родинному, національному, соціокультурному та гендерному. З автобіографічних зізнань письменниці виснувано, зокрема, вплив лектури на формування її світоглядних і життєвих орієнтирів, соціально-культурної та генераційної ідентичності, що формувались у гравітаційному полі проєвропейської культурно-естетичної парадигми. Наголошено на сприятливих родинних умовах для саморозвитку Кобринської, ролі духового авторитету батька Івана Озаркевича та чоловіка Теофіла Кобринського у формуванні й кристалізації її інтелектуального світогляду, творчих зацікавлень і громадських цілей, а також значущості спілкування з видатними сучасниками: Михайлом Драгомановим, Іваном Франком, Остапом Терлецьким, Олександром Кониським та ін. – для творчого становлення Кобринської.

У другому розділі дослідження *«Світоглядні константи Наталії Кобринської: фемінізм, європеїзм, націоналізм»* авторка докладно розглядає концептуальні складники інтелектуального світогляду Кобринської, важливі для розуміння її світоглядної і творчої еволюції – основні засади її феміністичної концепції, чинники, які насажували проєвропейську свідомість Кобринської та її націоналізм, у контексті становлення цих світоглядних формант під інтелектуальним впливом європейської лектури та видатних сучасників (зокрема, М. Драгоманова), а також власних спостережень і рефлексій Кобринської над досвідом розгортання європейського емансипаційного руху.

У третьому розділі монографії *«Наталія Кобринська та її інтелектуальне оточення»*

постать Кобринської висвітлено в контактологічному вимірі – в її творчих і особистих взаєминах із різними поколіннями відомих сучасників, які справили величезний вплив на становлення творчої індивідуальності Кобринської, з якими єдали спільні видавничі та громадські ініціативи: Іваном Франком, Михайлом Павликом, Михайлом Драгомановим, подружжям Кулішів, Михайлом Грушевським; або творчий вплив на яких справляла вона сама (Ольгою Кобилянською). Докладному розглядові взаємин із кожним із них присвячено окремі підрозділи дослідження.

Діаграму міжособистісних контактів Кобринської з її сучасниками (часом доволі непростих і контрверсійних) висвітлено з особливим фокусом на психологічних обґрунтуваннях як їхніх конкретних вчинкових порухів, так і мотивів життєвої поведінки загалом. Завдяки залученню до аналізу широкого першоджерельного матеріалу – епістолярію, автобіографій, спогадів і щоденників – психологічні портрети сучасників Кобринської постають зримими та об'ємними, наче вихопленими з життя. Постають на широкому історико-літературному тлі, в перехрестях життєвих і творчих доль, спільного «ділання», в комунікаційних виявах різної амплітуди й тональності – натхненних моментах плідної і злагодженої співпраці, душевних піднесенень, взаєморозуміння і взаємопідтримки, з одного боку, та прихованих внутрішніх конфліктів, затаних образ, болючих непорозумінь і нарікань – з іншого. Аргументовано пояснюються і причини цих непорозумінь, зумовлені як сталими особливостями їхньої психічної конституції (характером індивідуальних вдач, відмінностями психокладів, внутрішньою конфліктністю психічного життя і под.) або ж різними поглядами на шляхи розвитку жіночого руху й літератури, так і ситуативними реакціями на події, зумовленими життєвими обставинами та індивідуальним способом їх переживання (особистісними і творчими амбіціями, ущемленою потребою творчої самореалізації, особистими мотивами екстраполяції внутрішніх розчарувань, тощо).

Помітно прагнення авторки монографії стати на позицію головного об'єкта своїх студій, зрозуміти душевні порухи Кобринської, психологічно мотивувати й навіть подекуди виправдати те чи інше її поступування, нерідко осудно трактоване сучасниками письменниці. Однак поряд із присутністю потужного емпатійного струменя до постаті Кобринської, глибокого вчування в її внутрішній світ дослідження Алли Швець далеке від перетворення психопортрета письменниці на

ікону чи панегірик: авторка не приховує перед читачем і певних суперечливих та навіть до певної міри «темних» сторін її індивідуальності, як-от загостреного почуття самолюбства, подекуди надмірної амбіційності й навіть ревностів до своїх молодших і часом більш успішних літературних суперниць.

Завершальний, четвертий розділ монографії «Художня проза Наталії Кобринської: творча еволюція, проблематика, поетика» присвячено цілісному осмисленню збереженої частини прозового доробку Кобринської (адже чимала кількість її художніх і мемуарних творів, адресованого їй епістолярію, на жаль, втрачена). Інтерпретаційний хист дослідниці проявився тут повною мірою, як і вміння майстерно оперувати широким фактажем, не втрачаючи при цьому логіку й стрункність викладу думки. Адже прозові твори Кобринської проаналізовано тут багатоаспектно – з увагою до їх жанрової природи, особливостей проблематики та нарації, творчої і видавничої історії, інтертекстуальних паралелей, автобіографічного контексту, міфопоетики, засобів і прийомів художнього характеротворення, іншомовних перекладів та, зрештою, літературно-критичної їх рецепції і авторської експлікації в адресованому сучасникам епістолярії.

Помітно більше дослідницької уваги (і це цілком виправдано) авторка приділила розглядові творів Кобринської її останнього творчого двадцятиліття, позначених модерністською естетикою, які були тенденційно інтерпретовані сучасною Кобринській позитивістичною критикою як до певної міри регрес у її творчому поступуванні. Тих творів, що насправді сигналізували новий етап її естетико-стильової еволюції, будучи відбиттям творчих пошуків письменниці, глибокої ознайомленості із сучасними їй тенденціями розвитку світової літератури та пошуку нових способів художнього висловлення, відповідних «духові часу».

Монографія написана сучасною науковою мовою, без затертих і вже оскоминних псевдонаукових кліше, що робить її легкою в читанні, навіть попри щільну інформаційно-фактографічну насиченість тексту.

Урешті, варто відзначити й естетичне оформлення книжки: її обкладинку прикрашає вперше репродукований портрет Наталії Кобринської пензля св. п. Євгена Безніска (1992), оригінал якого митець ще за життя передав до Інституту Івана Франка НАН України. Художній портрет, виконаний за взором відомої світлини Кобринської в народному строї під час святкування 100-літнього

ювілею нової української літератури 1898 р., що наголошує на національній ідентичності письменниці, не тільки виразно інтелектуалізований, а й глибоко психологізований: шляхетна постава й витончена краса Кобринської, відзначувані багатьма її сучасниками, доповнюються тут виразно окресленими, навіть загостреними рисами обличчя, що підкреслюють вольові, стійкі риси характеру, а експресивна колористика тла й усієї композиції додатково відтінює емоційність, імпульсивність й цілеспрямованість індивідуальної вдачі письменниці.

Після років невинного відсування на маргінес, болючого для самої Кобринської ще

за життя нерозуміння й невизнання її сучасниками присвячена їй нині монографія Алли Швець є не тільки компенсаторною даниною шани талановитій письменниці й ініціативній громадській діячці, не тільки об'єктивним висвітленням її місця та ролі в літературному й суспільному житті періоду помежів'я століть, а й своєрідним поверненням постаті письменниці на належне їй місце в історико-літературному процесі тієї доби рішучих трансформацій естетико-стильових парадигм, що їй Кобринська, глибоко обізнана із сучасними тенденціями розвитку світової літератури й емансипаційного руху, прагнула відповідати своєю творчістю і життєвим чином.

**МОВА МАЄ ЗНАЧЕННЯ!
РЕЦЕНЗІЯ НА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ М. ЛЕСЮКА
«МОВА ЧИ ЯЗИК?»**

**LANGUAGE MATTERS!
REVIEW OF M. LESIUK'S POPULAR SCIENCE EDITION "MOVA CHY YAZYK?"
(FROM UKR. "LANGUAGE OR SPEAK?")**

Пена Л.І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

... спроможним формувати майбутнє є тільки той українець, який досконало володіє рідним словом, відчуваючи його мелодію і повнозвучність. Майбутнього ж без українського слова ні в Україні, ні в Україні нема.

Анатолій Загнітко

Відрядно, що останнім часом з'являється багато видань, в яких висвітлюються питання культури рідної мови. Нам, філологам, тим, хто працює зі словом, навіть більше – навчас рідної мови молодих, вони відомі. Серед них книги Олександра Пономаріва «Культура слова. Мовностилістичні поради» (К., 2011); Івана Вихованця «Розмовляймо українською» (К., 2012); Катерини Городенської «Українське слово у вимірах сьогодення» (К., 2014) та багато інших. Численними є публікації, присвячені культурі рідної мови на всіх її рівнях, у періодичних виданнях. Тішить те, що автором однієї з таких книг є

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янських мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Микола Петрович Лесюк.

У його доробку це не перша книга, присвячена рідній мові, її історії, становленню й розвитку, діалектним особливостям. Перед нею були «Доля моєї мови» (2004 р.), «Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району» (2008 р.), «Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині» (2014 р.), велика кількість публікацій у різних джерелах. Рецензована книга – це «роздуми про нашу мову, про найбільш вразливі її місця щодо впливу на неї чужої мови» (с. 4), які були апробовані й озвучені в ефірі Івано-Франківського обласного радіо впродовж 2016 року.

Короткий екскурс у минуле української мови подано в рубриці «Нелегка доля нашої мови».

¹ Лесюк М. Мова чи язык? Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. 416 с.